

УДК 378.011.3-051:811.111

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2\(8\)-158-168](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2(8)-158-168)

Худа Наталія Степанівна, асистент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2, <https://orcid.org/0000-0001-9130-3215>

Гупка-Макогін Надія Ігорівна, викладач кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2, <https://orcid.org/0000-0003-0146-9540>

Кочмар Діана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, вул. Степана Дем'янчука, 4, <https://orcid.org/0000-0002-2896-1546>

Будз Ірина Федорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, вул. Степана Дем'янчука, 4, <https://orcid.org/0000-0003-1127-3568>

Поченюк Яніна Вікторівна, старший викладач кафедри романо-германської філології, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, вул. Степана Дем'янчука, 4, <https://orcid.org/0000-0002-6001-7483>

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В умовах війни в Україні майже всі виші та коледжі за рекомендацією Міністерства освіти та науки України перейшли на дистанційне навчання. У зв'язку з цим усі очні заняття були перенесені в он-лайн-середовище.

Висвітлено питання використання технологій дистанційного навчання під час фахової підготовки майбутніх учителів англійської мови в умовах воєнних дій в Україні.

Визначено, що технології дистанційного навчання – це знання про методи і способи проведення занять он-лайн, з допомогою різних програм та додатків.

Обґрунтовано, що дистанційне навчання це інноваційний освітній процес з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, з допомогою якого студенти мають змогу реалізовувати освітні цілі, розвиватися як особистість та розвивати свою мотивацію.

Серед популярних технологій, які використовуються під час дистанційного навчання є електронна пошта, мобільні месенджери та додатки.

Головним завданням дистанційної освіти на сьогоднішній день є забезпечення права студентів на здобуття фахової підготовки та знань.

Зазначено, що дистанційне навчання під час війни має деякі недоліки, а саме: нестійкий інтернет, різниця у часі та проблеми з електроенергією. До позитивних сторін можемо віднести, що в процесі дистанційного навчання студенти можуть перебувати в зручних та безпечних для себе умовах, що дає можливість створити зручний графік, який сприятиме більшому зацікавленню предметом. Додатковою мотивацією є можливість вибору місця і індивідуального планування, що допомагає заощадити власний час.

Вважаємо, що в умовах, які склалися в нашій державі для забезпечення якісної підготовки майбутніх викладачів англійської мови в межах дистанційного навчання велику роль відіграє саме викладач, який повинен демонструвати найкращі професійні якості, а саме високий рівень професіоналізму, активність, гнучкість мислення, толерантність і водночас принциповість, вміння створювати сприятливу атмосферу для засвоєння матеріалу. Також одним із головних завдань, яке стоїть перед педагогом в умовах сьогодення є вибір дієвого цифрового інструментарію для проведення занять он-лайн, задля підтримки зацікавленості студентів у вивченні англійської мови.

Ключові слова: фахова підготовка, технології дистанційного навчання, дистанційне навчання, он-лайн заняття.

Nataliia S. Khuda, Assistant Professor, Department of English Philology and Methods of EL Teaching, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2 Maxyma Kryvonosa str., <https://orcid.org/0000-0001-9130-3215>

Nadiya I. Hupka-Makohin, Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer Department of English Philology and Methods of EL Teaching, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2 Maxyma Kryvonosa str., <https://orcid.org/0000-0003-0146-9540>

Diana A. Kochmar, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages, Private Higher Educational Institution "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities", 4, Stepan Demianchuk Str., Rivne, e-mail: Trial2008@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-2896-1546>

Iryna F. Budz, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Romance and Germanic Philology, Private Higher Educational Institution "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities", 4 Stepan Demianchuk Str., Rivne, e-mail: ibudz@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1127-3568>

Yanina V. Pocheniuk, Senior Lecturer, Department of Romance and Germanic Philology, Private Higher Educational Institution "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities", 4 Stepan Demianchuk Str., Rivne, e-mail: Yanina2709@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6001-7483>

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENGLISH TEACHERS DURING THE WAR IN UKRAINE

Abstract. In the context of the war in Ukraine, almost all universities and colleges switched to distance learning on the recommendation of the Ministry of Education and Science of Ukraine. In this regard, all face-to-face classes were transferred to the online environment.

The article highlights the issue of using distance learning technologies in the professional training of future English teachers in the context of military operations in Ukraine.

It is determined that distance learning technologies are knowledge about methods and ways of conducting classes online, using various programs and applications.

It is substantiated that distance learning is an innovative educational process with the use of information and computer technologies, through which students can realize educational goals, develop as a person, and develop their motivation.

Among the popular technologies used in distance learning are e-mail, mobile messengers and applications.

The main task of distance education today is to ensure the right of students to obtain professional training and knowledge.

It is noted that distance learning during the war has some disadvantages, namely: unstable Internet, time difference and problems with electricity. The positive aspects include the fact that in the process of distance learning, students can be in a comfortable and safe environment, which makes it possible to create a convenient schedule that will promote greater interest in the subject. An additional motivation is the possibility of choosing a location and individual planning, which helps to save time.

We believe that under the current conditions in our country, in order to ensure the quality training of future English teachers in distance learning, a teacher plays an important role, who must demonstrate the best professional qualities, namely a high level of professionalism, activity, flexibility of thinking, tolerance and at the same time integrity, and the ability to create a favorable atmosphere for learning. Also, one of the main tasks facing teachers today is to choose effective digital tools for conducting online classes to maintain students' interest in learning English.

Keywords: professional training, distance learning technologies, distance learning, on-line classes.

Постановка проблеми. Розробка та впровадження сучасних технологій навчання при фаховій підготовці майбутніх учителів англійської мови є на сьогоднішній день дуже актуальною у зв'язку з воєнними діями в Україні. Викладачам англійської мови доводиться експериментувати з інформаційно-комунікаційними та новітніми засобами задля забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів. При цьому педагоги докорінно змінюють методи, форми, прийоми та способи взаємодії як із студентами, так і студентів із інформаційним змістом освітнього компонента відповідно до змішаного або дистанційного навчання. Адже з початком війни в нашій державі майже всі заклади вищої освіти задля збереження життя і здоров'я здобувачів та викладачів перейшли на дистанційну форму навчання. Змішану форму навчання використовують заклади вищої освіти, які розташовані на більш безпечних територіях. Саме тому, на нашу думку, актуальним є дослідження використання новітніх он-лайн технологій при навчанні майбутніх вчителів англійської мови в умовах війни, адже правильно підібрані засоби та технології навчання, забезпечать найвищий та дієвий результат у навчанні здобувачів в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснивши поглиблений аналіз наукових доробок з поставленої нами проблематики ми виявили, що є значна кількість напрацювань з наступних напрямків, а саме: філософські засади вищої освіти досліджували Андрущенко В., Виготський Л., Зязюн І. Chomsky N., Johnson K. та інші; проблеми професійної педагогічної підготовки вивчали Дем'яненко О., Зязюн І, Кузьмінський А., Радул В.; професіоналізм учителя розглядали: Лещенко М., Червонецький В.; теоретико-методологічні та методичні основи фахової підготовки вчителів розробляли: Задорожна І., Князян М., Костікова І., Тарнапольський О., Burns A., Kaufman D.; порівняльно-педагогічні дослідження зарубіжного досвіду підготовки вчителів-філологів здійснювали: Авшенюк Н., Зіноватна О., Кіщенко Ю. та Черній Л.

У контексті нашого дослідження особливого значення має саме процес фахової підготовки учителів англійської мови під час воєнних дій в Україні, але на превеликий жаль напрацювань з даної проблематики немає.

Мета статті – полягає у визначенні основних технологій з допомогою яких відбувається фахова підготовка майбутніх учителів англійської мови під час воєнних дій в Україні та окресленні найефективніших.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі свого розвитку Україна зміцнює політичну та культурну суб'єктність, об'єднується з іншими державами та впевнено крокує до Європейського союзу. На основі цього відбуваються суттєві зміни і в українській освіті. В нашій державі затверджено концепцію «Нової української школи», щодо реформування національної системи середньої освіти, в якій акцентовано увагу саме на вивченні англійської мови.

На сьогоднішній день контакти і співробітництво в найрізноманітніших галузях суспільного життя та діяльності – в політиці, економіці, юриспруденції, охороні довкілля, військовій справі, мистецтві відбуваються завдяки знанню мов, а саме англійської, яка утримує тут першість. У зв'язку з цим, науковці дедалі частіше говорять про глобалізацію англійської мови і не безпідставно, адже саме англійська мова допомагає в налагодженні контактів і співробітництва між людьми [1, с. 38].

Європейські рамкові вимоги, щодо підготовки вчителів іноземної мови охоплюють знання й компетентності в галузі лінгвістики, методики, психології, менеджменту, філософії освіти, європейського громадянства, інформаційно-комунікаційних технологій. Причому

способи їх опанування не підлягають уніфікації, навпаки: погодження стандартів відбувається на тлі урізноманітнення шляхів і засобів їх реалізації. На сучасному етапі більшість країн орієнтуються на міжнародні вимоги у визначенні національних стандартів і рамки кваліфікацій, хоча організація й структура навчання вчителів іноземної мови можуть набувати національної специфіки, залежно від країни [1, с. 41].

З початком пандемії коронавірусу В. Кондрук та Т. Харченко почали наголошувати про пошук нових технологій навчання: «в умовах катаклізмів, коли аудиторна робота стає неможливою, нам на допомогу приходять інноваційні технології для дистанційного навчання» [2, с. 114].

С. Данилюк запропонував систему вправ із використанням інтернет-технологій з урахуванням таких критеріїв, як «специфіка сприйняття інформації в Інтернеті» й «домінантна роль формованої компетенції» у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців [3].

Тадіян С. В. вважає, що становлення особистості професіонала визначається формуванням складних психічних систем регуляції діяльності та особливостей поведінки. Кожна професія впливає на розвиток схожих рис особистості, її установок, мотиваційної сфери та відповідної системи цінностей. У своєму розвитку особистість засвоює основні особливості професії, і саме ці характеристики починають проявлятися в інших сферах життєдіяльності. Це притаманно тим особам, що зацікавлені професійною діяльністю, відчувають задоволення від її освоєння та практичної роботи. Іншими словами, такі фахівці характеризуються високим рівнем ідентифікації зі своєю професією [4].

На думку вченого фахова підготовка відбувається за декількома напрямками:

- перший напрямок – це виявлення зв'язку сфери особистості із особливостями структури діяльності (знання, уміння, навички);
- другий напрямок – це формування розвитку мотивів, інтересів, особливостей емоційно-вольової сфери, професійно важливих якостей фахівця у конкретній професійній діяльності протягом її опанування.

Спираючись на той чи інший напрямок, ми можемо виявити фактори, які характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі. До таких факторів належать: формування індивідуально-притаманних шляхів розв'язання професійних задач; формування професійних мотивів особистості; формування вірного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії,

потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку) [4].

Важливою складовою підготовки у вищій школі є формування професійної свідомості. Багато дослідників відзначають, що професію не слід плутати із спеціальністю, що закріплюється в кваліфікаційних документах і визначається через предмет діяльності. Професія – поняття значно ширше. Професія є діяльністю, що має власну мету, власний продукт, свої норми та засоби, які в сукупності детерміновані соціальною функцією і технологією тієї сфери громадського життя, в якій дана діяльність є актуальною та значимою. Тому формування професійної свідомості протягом навчання має спиратися на розуміння професії у широкому значенні [4].

Саме на основі всього вище викладено, педагоги з початком війни в Україні почали активно використовувати в своїй діяльності інноваційні методи для підготовки майбутніх вчителів англійської мови.

Терміни «інновація», «інноваційний» означають нововведення, що стосується певного аспекту освітньо-виховного процесу. В інноваційних технологіях втілюються оригінальні навчально-виховні та розвиваючі навчальні цілі, форми та методи навчання, нестандартні підходи в організації навчальною діяльністю студентів [5].

Сучасні інновації дистанційного простору дуже багаті на різноманітні застосунки та додатки для проведення занять он-лайн. Наприклад: Microsoft Teams, MOODLE, Google Classroom, Google Meet, Google Hangouts, Zoom, Kohoot, CiscoWebEx та ін. Студенти можуть користуватися будь-якими додатковими ресурсами, які допоможуть їм у навчанні, а саме блоги, підкасти, Твіттер, YouTube, мобільні додатки, освітні веб-сайти. Останні із перелічених є одночасно і засобами навчання і засобами розвитку мотивації.

Дуже розповсюдженим є використання он-лайн платформи MyEnglishlab. Використання цієї он-лайн платформи у процесі дистанційного навчання спрямовано на формування різних видів компетенцій студентів.

Методика викладання англійської мови традиційно поділяється на три основних етапи роботи з граматичним матеріалом: етап ознайомлення й первинного закріплення, етап тренування та етап використання граматичної структури у мовленнєвій діяльності.

Найчастіше головною проблемою у процесі навчання граматиці англійської мови є не запам'ятати граматичні факти, а набути уміння застосовувати їх у процесі комунікації. Саме тому ефективність вивчення англійської мови дуже залежить від об'єму тренувань і

мовленнєвої практики, які допомагають оволодіти граматичною структурою на рецептивному і продуктивному рівнях.

Другий етап роботи з граматичною структурою – тренування граматичного явища, яке вивчається. Це перелік різних вправ, які спрямовані на виконання аналогічних дій, і таким чином, на автоматизацію граматичної навички. Застосування дистанційної платформи сприяє оптимізації аудиторного навантаження, оскільки частина роботи переходить на самостійне виконання. Он-лайн платформа MyEnglishLab дозволяє більш раціонально використовувати аудиторний час й присвятити його поясненню граматичного матеріалу та, що є найскладнішим в безпосередній мовленнєвій практиці.

Важливим є те, що он-лайн платформа MyEnglishLab забезпечує миттєвий зворотній зв'язок під час виконання граматичних вправ, оскільки студенти одразу бачать свої помилки після здачі завдання, що дозволяє самостійно проаналізувати помилки. Таким чином, забезпечується не лише контроль виконання завдання викладачем, а й самоконтроль і самоперевірка. Викладач має можливість надати індивідуальну консультацію в разі необхідності.

Он-лайн платформа MyEnglishLab надає можливість студенту самостійно обирати час і швидкість, з якою виконувати вправи та є відсутнім зовнішній контроль з боку інших учасників навчального процесу [6].

Як додаткові можливості для навчання та саморозвитку на сьогоднішній день нами активно використовуються Massive open online course або так звані MOOC-платформи. На сьогоднішній день ці платформи є дуже популярними серед студентів та викладачів, які використовують їх з метою підвищення.

Колектив українських науковців (Н. Морзе, О. Буйницька, Л. Варченко-Троценко), вивчаючи проблему створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE, також звернулися до розгляду особливостей MOOC курсів. Вони говорять, що MOOC є адаптаційною моделлю дистанційних курсів навчальних дисциплін закладів вищої освіти. На їхню думку MOOC курси є привабливими для студентів з кількох причин: по-перше, це поглиблення знань із предметів, що вивчаються; по-друге – це доступність та зручність; по-третє отримання соціального досвіду і прогрес у навчанні та задоволення від нього; і останнє – це інноваційний характер такого он-лайн навчання [7, с.45].

На нашу думку, викладачі можуть застосовувати будь-які додатки та програми для проведення дистанційних занять. Особисто ми під час дистанційного навчання англійської мови використовуємо в більшості

випадків додаток MyEnglishLab, але також застосовуємо і інші для більш ефективної роботи. Наведемо приклад алгоритму нашої роботи зі здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання:

1) он-лайн – під час першого етапу студенти на базі інтернет-дodatка MyEnglishLab, з допомогою викладача опрацьовують теоретичний та практичний матеріал (завдання з електронного підручника, аудіювання, перегляд відео-сюжетів), обговорення з викладачем пройденого матеріалу, з'ясування незрозумілого раніше матеріалу;

2) самостійне навчання – закріплення інформації відбувається в будь-який зручний для студента час та місце за допомогою виконання завдань у тому ж самому додатку MyEnglishLab або на платформі MOODLE, про що викладач домовляється зі студентами завчасно.

3) синхронне навчання – студенти та викладачі зустрічаються одночасно он-лайн за допомогою віртуальної навчальної платформи, наприклад Zoom, Teams чи Google Meet.

4) Асинхронне навчання не передбачає зустрічей із викладачем у певний час; студенти працюють в автономному режимі та виконують завдання у встановлений викладачем термін. Виконана робота подається в електронному вигляді. Студенти працюють самостійно над завданнями у власному темпі. Викладачі надають зворотний зв'язок.

На власному досвіді нами було виявлено деякі недоліки при навчанні майбутніх вчителів англійської мови в дистанційному режимі, а саме нестійкий інтернет-зв'язок, різниця у часі, адже деякі викладачі та студенти виїхали за кордон.

Висновки. Отже, провівши аналіз застосування дистанційного навчання при навчанні англійської мови, та маючи певний власний досвід, виявлено, що дистанційне навчання вчителів англійської мови в умовах війни має певні недоліки, а саме: різниця у часі, нестійкий інтернет зв'язок. До позитивних моментів відносимо те, що самостійно студенти можуть опрацьовувати матеріал у будь-який зручний для них час. На нашу думку в мирний час дистанційне навчання англійської мови не може бути основною формою навчання, а лише додатковою. Необхідно поєднувати як інноваційні комп'ютерні технології, так і традиційні методи для найбільш успішного опановування студентами комунікативною компетенцією та здатністю спілкуватися на професійні теми.

Література:

1. Мілютіна О. К., Лавриченко Н. М., Заремська І. М. Підготовка вчителя іноземної мови (англійської) для Нової української школи: колективна монографія. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2018. 280 с.

2. Кондрук В., Харченко Т. Проблеми організації процесу навчання італійської мови студентів вищих навчальних закладів в умовах дистанційного навчання. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Переяслав, 3 грудня 2021 року). Переяслав, 2021, 114–116.

3. Данилюк С. С. Використання системи вправ у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами Інтернет технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 44(6). С. 182–193.

4. Тадіян С.В. Проблеми формування професійної свідомості фахівця ДПО в умовах ВНЗ. *Формування та розвиток особистості в умовах вищих навчальних закладів МНС України*: матеріали першої міжвузівської науково-практичної конференції (Харків, 19 грудня 2003 року). Харків, 2003.

5. Христин Н. С., Борисова Н. В. Проблема вибору традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2022. № 13(81). С. 198–201.

6. Буленок С. М., Коваленко Л. В. Психологічні та педагогічні особливості дистанційного навчання. *Дистанційне навчання в глобалізованому світі*. 2021. С. 7–14.

7. Морзе Н. В., Буйницька О. П., Варченко-Троценко Л. О. Створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2016. 232 с.

References:

1. Miliutina O. K., Lavrychenko N. M., Zaremska I. M. (2018). *Pidhotovka vchytelia inozemnoi movy (anhliiskoi) dlia Novoi ukrainskoi shkoly* [Training a foreign language (English) teacher for the New Ukrainian School]: kolektyvna monohrafiia. Sumy: vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo «Mriia».

2. Kondruk V., Kharchenko T. (2021). *Problemy orhanizatsii protsesu navchann italiiskoi movy studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv v umovakh dystantsiinoho navchannia* [Problems of Organizing the Process of Teaching the Italian Language to Students of Higher Educational Institutions in the Conditions of Distance Learning]. *Suchasni metodyky navchannia inozemnykh mov i perekladu v Ukraini ta za yii mezhamy – Modern methods of teaching foreign languages and translation in Ukraine and abroad*: zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (Pereiaslav, 3 hrudnia 2021 roku). Pereiaslav.

3. Danyliuk S. S. (2014). *Vykorystannia systemy vprav u protsesi formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv zasobamy Internet tekhnolohii* [The use of a system of exercises in the process of forming the professional competence of future specialists by means of Internet technologies]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 44(6), 182–193.

4. Tadiian S.V. (2003). *Problemy formuvannia profesiinoi svidomosti fakhivtsia DPO v umovakh VNZ* [Problems of Formation of Professional Consciousness of a Specialist of Continuing Professional Education in Higher Education Institutions]. *Formuvannia ta rozvytok osobystosti v umovakh vyshchych navchalnykh zakladiv MNS Ukrainy – Formation and development of personality in higher educational institutions of the Ministry of Emergencies of Ukraine*: materialy pershoi mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kharkiv, 2003.

5. Khrystych N. S., Borysova N. V. (2022). Problema vyboru tradytsiinykh ta innovatsiinykh tekhnolohii navchannia u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy [The Problem of Choosing Traditional and Innovative Teaching Technologies in the Process of Training Future English Teachers]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Seriiia «Filolohiia» - Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy: Series "Philology"*, 13 (81), 198–201.

6. Bulenok S. M., Kovalenko L. V. (2021). Psykholohichni ta pedahohichni osoblyvosti dystantsiinoho navchannia [Psychological and pedagogical features of distance learning]. *Dystantsiine navchannia v hlobalizovanomu sviti – Distance learning in a globalized world*.

7. Morze N.V., Buinytska O.P., Varchenko-Trotsenko L.O. (2016). Stvorennia suchasnoho elektronnoho kursu v systemi MOODLE [Creating a modern e-course in the MOODLE system]. Kamianets-Podilskyi: PP Buinytskyi O. A..